

3 berättelser om tillgänglighetsarbete

Lena Karlsson på Ånestadskolans fokusbibliotek

Ånestadskolan har 23 klasser från årskurs F till 9. Här går ca 575 elever. Lena Karlsson är fokusbibliotekarie. Biblioteket är beläget högst upp i en av skolbyggnaderna.

Ånestadskolan är ett av tio fokusbibliotek i Linköping som prövar WeLib med e-böcker och e-ljudböcker. Alla elever (förutom årskurs F) har egna iPads och kommer åt webbsidan för WeLib. Fördelen med WeLib, menar Lena, är att alla böckerna får läsas av alla elever och att man även kan publicera elevernas egenproducerade e-böcker där.

Sen några månader tillbaka har Linköpings kommun även avtal med ILT Inläsningstjänst. Det innebär att eleverna – oavsett om de har lässvårigheter eller ej – har möjlighet att lyssna

till de ljudböcker som finns på ILT, istället för att läsa. Det här, menar Lena, är mycket bra. I och med att alla kan få lyssna till faktaböcker och skönlitteratur blir det inte skämmigt att göra det. Ingen blir utmärkande i sammanhanget. En del av böckerna finns enbart som talbok och då krävs någon form av läsnedsättning för att få ta del av dem.

Lena jobbar mest med speciallärare, specialpedagoger och lärare vad gäller tillgängliga medier. Hon informerar dem, och speciellt på lågstadiet, för att eleverna där tidigt ska vänja sig vid att det går att lyssna till texter också. Samarbetet med speciallärarna är viktigt eftersom hon inte träffar eleverna dagligen.

När barnen kommer till första klass gör specialläraren den obligatoriska bedömningen av behov av stöd för bland annat läsning. Om det behövs talar specialläraren med föräldrar och ger dem papper för underskrift om Legimus. Därefter träffar Lena föräldrarna och eleven och visar dem hur Legimus fungerar.

Ånestadskolan tar emot högstadieelever från andra skolor. Lena har noterat att det bland dem finns elever som behöver lässtöd i form av att lyssna, men det är svårt att få dem att göra det om de inte har gjort det tidigare. När årskurs 7 börjar i höst ska hon dock informera dem om ILT Inläsningstjänsten.

Inför att Lena har bokprat i klasser, brukar hon kolla om böckerna finns inlästa. När det behövs ger hon förslag på böcker till MTM för inläsning.

Även samarbetet med lärarna är viktigt, men olika lärare är olika mycket intresserade av de tekniska hjälpmedlen. De lärare som har förstått att det är bra att kunna lyssna, använder ILT. Det har hänt att Lena också har visat elever hur WeLib och ILT fungerar trots att föräldrar inte har gett tillstånd till att använda Legimus.

Nu när eleverna har tillgång till WeLib och ILT Inläsningstjänsten och inte enbart lånar det som finns tillgängligt i fokusbiblioteket, funderar Lena på att det vore intressant att veta vad eleverna läser och hur de hittar och väljer vad de läser i dessa tjänster.

Margareta Karlsson och Roine Karlsson på Carlsunds gymnasiebibliotek

Margareta Karlsson har arbetat som bibliotekarie på gymnasiebibliotek på Carlsund Utbildningscentrum sedan 2012. Redan 2000-2001 arbetade hon med tillgänglighet som socialbibliotekarie i Askersund. Då handlade det om uppsökande verksamhet, framförallt för

äldre och synskadade. Hon uppskattade det arbetet mycket, men idag är det unga och vuxna som studerar som gäller. På biblioteket arbetar även biblioteksassistent Roine Karlsson. Det är bråda dagar några veckor före examen. Många behöver hjälp med att hitta material som behövs för de avslutande fördjupningsuppgifterna i skolan.

På Carlsund Utbildningscentrum finns yrkesgymnasium, Grundläggande vuxenutbildning, Komvux och högskolestuderande. På skolan finns ca 1 300 elever. Bland dessa finns 134 Legimusanvändare. Hur når ni de som behöver lässtöd?

”Systematiskt arbete”, svarar Margareta. ”Vi har en tydlig strategi som är utformad av förste lärare samt en av resurspedagogerna tillsammans med biblioteket. Denna strategi följs tillsammans med resurspedagoger samt hela språkämnets arbetslag. Även referenssamtalen i biblioteket är betydelsefulla – i dessa samtal förstår vi ibland att det behövs stöd för läsningen”.

Personalen på biblioteken på Motala kommuns båda gymnasieskolor, Carlsund Utbildningscentrum och Platengymnasiet, tog fram en gemensam handlingsplan 2013. I den beskrivs hur biblioteken vill arbeta med alternativa

lärverktyg. För Carlsund gäller att alla elever som börjar årskurs 1 ska göra ett DLS-test. Det tar tid och kostar pengar, men man får ut så mycket av det, menar Margareta. Gymnasiets tre resurspedagoger och några lärare ansvarar för testarbetet. På så sätt får man kunskap om vilka eventuella hjälpmedel var och en behöver.

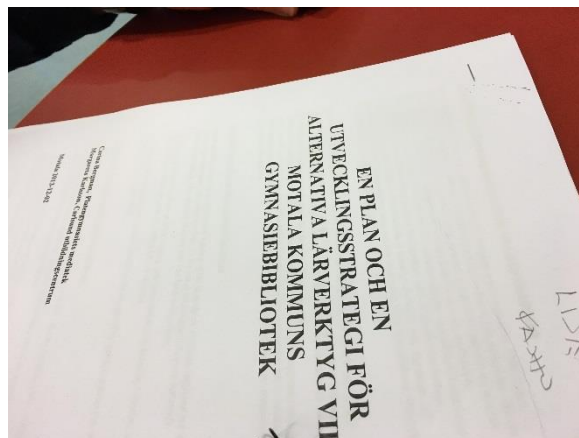
Margareta informerar även på föräldramöte som arrangeras vid skolstart. Hon beskriver då att bibliotekarierna och lärare behöver hjälp av föräldrar för att identifiera vilka elever som behöver lässtöd. Hon går igenom vilka läsnedsättningar som kan ge rättighet till att använda Legimus och visar blanketten för registrering. Margareta ber föräldrarna att fundera över om just deras barn behöver hjälp och sedan återkomma till henne eller mentor.

Under första läsåret träffar Margareta alla elever i de läsprojekt de har i svenska. Då har hon bland annat bokprat, men passar också på att berätta om hur man kan läsa på olika sätt med läsplatta, e-böcker, e-ljudböcker och så vidare.

Kommunen har sedan november 2013 avtal med ILT Inläsningstjänst vilket innebär att alla elever i Motalas kommunala skolor har tillgång till inlästa läromedel. Eleverna kan dessutom få egna konton så att de själva sköter nedladdningarna till app eller dator. Dessutom finns möjligheten att få läromedel inlästa om de ännu inte är producerade.

Margareta propagerar starkt för att eleverna ska använda denna tjänst.

Även om studenterna kan använda appen ILT Inläsningstjänst, så händer det att Margareta laddar ner boken som hen behöver, till en mp3-spelare som hen får låna av biblioteket. Även lärarna kan skapa konton åt eleverna på ILT Inläsningstjänst.

I planen ingår även att Margareta ska påminna om lässtöd i Svenska 3. Detta ges sällan tid till under lektionstid. Hon försöker ändå fånga de elever som fortfarande behöver stöd eftersom det är viktigt att de är väl bekanta med tekniken när / om de sedan läser på högskola.

Margareta har upptäckt att Legimusappen kräver ganska nya telefoner. Om man har en äldre telefon fungerar den inte bra i off-line-läge. Hon gjorde ett enkelt test förra sommaren och bad andra registrerande bibliotekarier att ladda ner en bok och lägga den off-line i appen. Hon bad dem kolla hur fort det gick och berätta vilken typ av telefon de använde. För nyare modeller verkade det fungera väl, men för äldre fungerade offline-nedladdning inte alls eller också kom inte hela boken med.

Det här gör att Margareta, även för Legimusböcker, hjälper till att ladda ner dem på mp3-spelare som elever med talboks rättigheter får låna.

På Carlsund Utbildningscentrum har man även grundläggande vuxenutbildning (GRUV), Komvux och högskolestudenter. Margareta brukar besöka klasserna i GRUV och informera om inläsningstjänsten och om Legimus. Det är dock inte Margareta som bedömer vilka som behöver stödet, utan det är i samverkan med

vuxenutbildningens Läs- och skrivpedagog som detta sker.

Arbetet med att tillgängliggöra media, skulle dock kunna bli ännu bättre, bland annat med tätare möten med resurspedagogerna. Hon skulle även vilja se att läsprogrammet Amis blev mer använt, en resurs som skulle ge många elever mer flyt i läsningen.

Hon håller även på att göra en ny webbsida med bland annat tips på språk- och lästräningsappar, allt för att stötta studenterna.

Gudbjörg Gudjonsdottir på Skoldatateket i Norrköping

Gudbjörg Gudjonsdottir har arbetat på Mediacentralen som låg under Norrköpings stadsbibliotek. De ordnade talbokstillstånd och rättighet att ladda ner talböcker. Gudbjörg jobbade både med att visa lärare och elever som kom och lånade böcker samt visade dem vägen till talböckerna.

2002 startades Skoldatateket. Det är en verksamhet som vänder sig till skolpersonal som undervisar elever i behov av särskilt stöd med fokus på läs-och skrivsvårigheter, dyslexi, koncentrationssvårigheter och neuropsykiatrisk funktionsnedsättning som till exempel ADHD. Hjälpen ges i samråd med föräldrar.

Gudbjörg har själv dyslexi. Hon brinner för att hjälpa andra med liknande problem. Det var först som 28-åring, när hon pluggade på Komvux, som hon upptäckte att hon har dyslexi. Hon fick hjälp med att kunna lyssna till böcker och en av de första böckerna hon valde att lyssna till var "Sagan om ringen". Det var en omvälvande upplevelse. Då använde man fortfarande kassetter att lyssna till. Det fanns

även en del läroböcker, men de var i första hand för personer med synnedsättning.

2012 flyttade Skoldatateket från Norrköpings stadsbibliotek till Elevhälsan inom Norrköpings kommuns IT-enhet. Gudbjörg tog med talbokstillståndet och har fortsatt att registrera elever.

I dag fungerar det så att lärarna på skolorna fångar upp elever som behöver stöd. Det är framförallt barn med dyslexi eller koncentrationssvårigheter. Det kommer även barn från andra länder som har läs- och skrivsvårigheter.

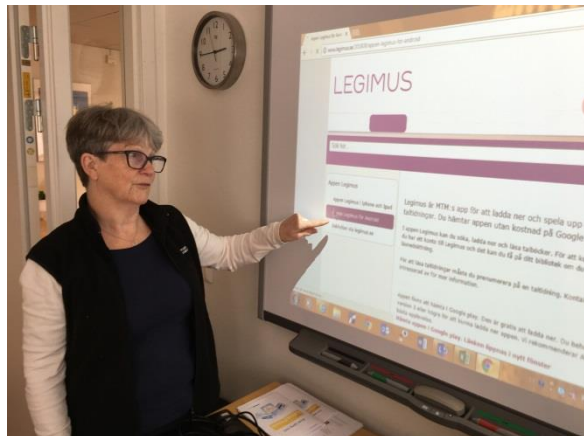
Eleven skrivs in på Skoldatateket. Blanketten, som ska fyllas i av föräldrar, skickas till Skoldatateket/Elevhälsan. Gudbjörg bjuder därefter in föräldrar och elev till en konkret visning. Gudbjörg menar att en anledning till att Skoldatateket Norrköping har lyckats få många Legimusanvändare är mötet mellan henne själv, elever och föräldrar.

Hon visar hur de laddar ner boken på surfplatta och är då tydlig med att poängtera att nedladdningen inte tar någon surftid för eleven.

Men Gudbjörg tycker att det är viktigt att gå igenom Legimus webbsida och att man inte bara får hjälp med att komma igång med Legimus-appen, utan att eleven även får veta att det finns mer man kan göra. Därför visar hon att man kan få boktips, att man kan söka böcker med filter och minneslistan att lägga böcker i som man vill läsa senare.

Gudbjörg går även igenom att man kan ha kortnamn i inloggningen så att det är lättare att komma ihåg. Hon känner igen problemet att elever inte kommer ihåg sina inloggningsuppgifter. Hon brukar därför även se till att föräldrarna har dessa. Det är också viktigt att man vid registreringen använder en mailadress

som eleven går in och tittar på ibland. Gudbjörg använder numera enbart skolmailen för eleven ska lära sig att använda den också.

Gudbjörg visar Legimus webbspelare och hur man gör individuella inställningar, så att de vet att de kan läsa på webben också. Här visar hon också hur man får texten på webbsidorna uppläst. Hon går slutligen dessutom igenom MTM:s webbsida för att visa andra tjänster förutom Legimus, till exempel tidningen 8 sidor.

Numera kommer nya böcker snabbt som talböcker i Legimus. Det är något som Gudbjörg uppskattar och många med henne, då de inte behöver hålla på att tjata och fråga om när den där nya boken kommer. Bara det att man vet att den kommer vid en viss tidpunkt, är bra. Hon brukar visa elever hur man gör för att ta reda på när en viss bok kommer som talbok. Då är även de med och får påverka.

Det är viktigt att föräldrar får en kopia på avtalet för Legimus. Gudbjörg har därför gjort om MTM:s registreringsblankett på första sidan och lagt till texten att föräldrar kan behålla den. Varje gång hon träffar en elev frågar hon den förälder eller person som är med, om de också behöver stöd. Hon registrerar då även de vuxna. "Jag berättar om mina egna erfarenheter och

tycker att det är viktigt att lässtöd kommer ut till de som behöver det", säger Gudbjörg.

Gudbjörg utbildade sig först till undersköterska, men sadlade om till att jobba med alternativa verktyg för de som behöver stöd i sin läsning. Under de år hon har arbetat med detta har det gått framåt något enormt vad gäller hjälpmedel. "Det är sorgligt om man är på gymnasienivå och inte har fått kunskap om dessa hjälpmedel", säger Gudbjörg. "Jag brukar säga till lärarna att om de har en misstanke om att en elev har lässvårigheter så ska eleven få tillgång till hjälpmedel med en gång, annars har man låtit tillfället gå förbi."

Gudbjörg menar att lärarna är de som ser vad som behövs och att de har ansvar för att eleven ska komma igång med läsning. Alla elever i Norrköpings kommun har tillgång till Inläsningstjänst. Läraren kan godkänna att en elev får tillgång till talböcker och det kan vara ett sätt att komma igång.

En lärare hörde för ett tag sen av sig till Gudbjörg och berättade om en elev som sa att det var tråkigt att läsa. Gudbjörg undrade varför och läraren svarade att det kan vara för att eleven tycker att det är jobbigt att läsa och att det tar lång tid. Då registrerade Gudbjörg eleven i Legimus för en tidsbegränsad period över sommaren så att eleven får prova att lyssna till böcker istället.

Hon brukar även ge tidsbestämd tillgång till Legimus till barn och vuxna som ligger på sjukhus och har tillfälligt behov av att lyssna istället för att läsa. Gudbjörg har pratat med MTM om detta och det är korrekt sätt att använda möjligheten till tidsbegränsat tillstånd.

Skoldatatekets personer har informationsträffar för lärare och utbildningsdagar där de pratar om tillgängliga medier. De berättar om Legimus, om

vem som har rätt att få läsa talböcker och visar vilka böcker som finns att låna. Genom ökad kunskap kan fler få tillgång.

Gudbjörg bjuder också in sig själv i klasser och på föräldramöten så att hon kan berätta om Inläsningstjänst. De får då se att alla har tillgång till talad text och då blir det lätt att även visa talboksmöjligheten.

Elever som är nyanlända till Sverige kan också ha svårigheter med läsning. Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM, har ett verktyg med vilket man kan kartlägga nyanländas lässvårigheter. Det kan ju annars vara svårt att förstå om barnet behöver lära sig språket bättre eller faktiskt behöver lässtöd. "Det ska finnas samma möjligheter för en elev med annat modersmål, att läsa precis som sina klasskamrater", menar Gudbjörg.

Sammanfattande tips

Fånga upp barn som behöver lässtöd

- ❑ Ta del av resultat från den obligatoriska bedömningen som sker i årskurs 1 och andra eventuella lästest som sker i andra årskurser.
- ❑ Stötta lärare att reagera snabbt så snart de noterar att ett barn verkar behöva stöd.
- ❑ Börja med att ge eleven tillgång till böcker via Inläsningstjänst om kommunen har avtal för detta. Att alla kan använda den innebär att lyssnande avdramatiseras.

Vid registreringen i Legimus

- ❑ Ordna inte enbart med inloggning och visa appen. Berätta även om hur Legimus webbsida fungerar och vilka kompletterande tjänster som finns där.
- ❑ Be föräldrarna behålla första sidan av registreringsanmälan, så kan de bli påmind om vad detta handlar om.
- ❑ Visa MTM:s webbsida och berätta vilka ytterligare tjänster som finns där.
- ❑ Hör med föräldern/målsman om även de kan behöva stöd.

Lillemor Engholm Guy
Projektledare Taltidning till fler
Regionbibliotek Östergötland
lillemor.engholm.guy@regionostergotland.se
072-588 98 71